

Stadsplanering för minskad segregation

- Den kommunala planeringens svårigheter/möjligheter med fokus på fysiska och sociala integrationsåtgärder.

Urban planning to reduce segregation

- The municipal planning problems / opportunities with a focus on physical and social integration measures.

Frida Harrysson

Stadsplanering för minskad segregation

Den kommunala planeringens svårigheter/möjligheter med fokus på fysiska och sociala integrationsåtgärder.

Urban planning to reduce segregation

The municipal planning problems / opportunities with a focus on physical and social integration measures.

Frida Harrysson

Handledare: Erik Fälth vid institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp.

Gunnar Cerwén vid institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp.

Examinator: Anders Kristoffersson vid institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp.

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2015

Omslagsbild: Frida Harrysson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Segregation, integration, stadsplanering, kommunal planering, sociala och fysiska integrationsåtgärder

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Denna kandidatuppsats har skrivits som en del av Landskapsarkitektprogrammet vid SLU i Alnarp. Segregation i stadsmiljön är en utmaning för Sveriges kommuner. Stadsplaneraren står inför ett dilemma med många intressekonflikter och det finns ett behov att förstå och sprida kunskap kring kommunernas möjligheter att minska segregationen i våra större städer.

Målet är att undersöka hur stadsplanering kan bidra, speciellt med fysiska och sociala planeringsåtgärder, till att lyckas med framgångsrik integration i staden. Uppsatsen ger en kunskapsöversikt över forskning och belyser med några praktiska exempel hur stadsplaneraren kan arbeta för att minska segregation.

Forskning och litteratur i ämnet har sammanställts och diskuterats. De praktiska projektexemplen är valda från Göteborg, Landskrona och Malmö och exemplifierar såväl social- som fysisk planering. Vid genomgången av teori och forskning belyses bakomliggande faktorer till segregation samt strategier och metoder för att motverka densamma.

Uppsatsen avslutas med egna reflektioner och slutsatser. Dessa visar att ämnet är mycket komplext eftersom det finns så många faktorer att ta hänsyn till. Avsaknaden av konsekvensbedömningar och utvärderingar av olika projekt är tydlig i genomgången eftersom det troligtvis är svårt att definiera orsaker och att objektivt mäta effekter av olika integrationsåtgärder. Genomgången av forskning och projekt pekar på ett antal möjliga fysiska och sociala strategier att ha i verktygslådan som kommunal planerare och dessa sammanfattas i 8 punkter i kapitlet *slutsatser*. Slutligen konstateras att det finns utrymme för mer forskning på området, framförallt gällande utvärdering och mätning av olika åtgärders/strategiers effekter.

Abstract

This bachelor thesis has been written as part of the Landscape architecture program at SLU in Alnarp. Segregation in the urban environment is a challenge for Swedish municipalities. City planners face a dilemma with many conflicts of interest and there is a need to understand and disseminate knowledge about the local opportunities to reduce segregation in our major cities. The goal is to examine how urban planning can help, especially with physical and social planning measures, to achieve successful integration in the city. The thesis provides a systematic review of research and illustrates with a few practical examples how the city planner can work to reduce segregation.

Research and literature on the subject has been compiled and discussed. The practical project examples have been selected from Gothenburg, Landskrona and Malmö and exemplify both social and physical planning measures. The review of theory and research highlights factors behind segregation and strategies and methods to reverse the trend.

The essay concludes with reflections and conclusions. These show that the topic is very complex because there are so many factors to take into consideration. The lack of impact assessments and evaluations of various projects is evident in the review because it is probably difficult to determine causes and to objectively measure the effects of various integration measures. The

review of research and projects points to a number of possible physical and social policies to have in the toolbox as a municipal planner. These are summarized in 8 points in the chapter *conclusions*. Finally it is concluded, that there is room for more research in this area, particularly of the evaluation and measurement of various measures and their effect.

Förord

Arbetet med uppsatsen har varit extremt utvecklande. Jag brinner för ämnet och därför har det varit ganska lätt att bli motiverad trots att det stundtals tagit emot i uppsatsskrivandet. Jag vill tacka de som har hjälpt mig att komma vidare och motivera mig att komma vidare med arbetet. I första hand mina två handledare på SLU i Alnarp, universitetsadjunkt Erik Fälth och doktorand Gunnar Cerwén. Min kurskamrat Viktoria Enoksson har hjälpt mig med värdefull feedback. Till sist ett stort tack till mina föräldrar och min pojkvän Wille Skoglund som har stått ut med mig när jag behövt markservice och varit helt absorberad av mitt skrivande.

Innehållsförteckning

Sammandrag	3
Abstract	3
Förord	4
1. INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.1.1 Varför ser det ut som det gör idag?.....	7
1.2 Frågeställningar:	8
1.3 Mål och syfte	8
1.4 Material och metod	8
1.4.1 Projektexempel.....	9
1.4.2 Avgränsningar.....	9
1.5 Nyckelbegrepp	9
1.5.1 Segregation.....	9
1.5.2 Integration.....	10
1.5.3 Sociala och fysiska åtgärder.....	10
2. TEORI OCH FORSKNING	11
2.1 Bakomliggande faktorer till segregation	11
2.2 Strategier & Metoder för att motverka segregation/främja integration	13
2.2.1 Fysiska planeringsåtgärder	13
2.2.1.1 Vad är fysisk planering?.....	13
2.2.1.2 Forskning rörande fysiska planeringsåtgärder.....	13
2.2.2 Sociala planeringsåtgärder	15
2.2.2.1 Vad är socialt hållbar stadsutveckling?.....	15
2.2.2.2 Forskning rörande sociala planeringsåtgärder.....	16
2.2.3 Hur hanteras segregationsfrågan i den kommunala planeringsprocessen?	17
2.2.3.1 Balans mellan ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet.....	17
2.2.3.2 Balans mellan långsiktighet och kortsiktighet.....	17
3. EXEMPEL PÅ PROJEKT MED INSATSER MOT SEGREGATION	19
3.1 Projektexempel 1: Göteborg (fysiskt)	19
3.1.1 Exempel på ett projekt med fysiska åtgärder.....	19
3.1.2 Konsekvenser.....	20
3.2 Projektexempel 2: Landskrona (socialt)	20
3.2.1 Exempel på ett projekt med sociala åtgärder.....	21
3.2.2 Konsekvenser.....	21
3.3 Projektexempel 3: Malmö (fysiskt och socialt)	22
3.3.1 Exempel på ett projekt där fysiska- och sociala åtgärder kombinerades.....	22
3.3.2 Rosens röda matta.....	22
3.3.3 Konsekvenser.....	23
4. REFLEKTIONER OCH SLUTSATSER	24
4.1 Egna reflektioner	24
4.2 Slutsatser	25
4.3 Metoddiskussion/källkritik	26

5. REFERENS- OCH KÄLLFÖRTECKNING	28
Elektroniska källor	28
Tryckta källor	31

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Jag växte upp precis utanför en stadsdel som i folkmun kallades "Stadens slum". En del av stadsdelen bestod av ett antal kvarter med billiga hyresrättslägenheter som tillsammans representerade stadsdelens rykte. Området ansågs oattraktivt p.g.a. dess mindre estetiskt tilltalande karaktär men också eftersom det naturligt blev en plats för människor med lägre socioekonomisk status. Området samlade en viss målgrupp där nyanlända svenskar, arbetslösa och långtidssjukrivna var överrepresenterade. De som bodde på "andra sidan vägen", dvs. i de något mer privilegierade kvarteren, vistades inte i de otrygga kvarteren. Enligt BRÅ föder den kulturella, ekonomiska och sociala isoleringen ett samhälle utanför samhället med egna lagar och regler. Resultatet blev därför en otrygg stadsdel med hög kriminalitet och social oro¹.

Tillsammans med mina egna upplevelser, och det faktum att Sverige har definierats som ett segregerat land ², vill jag förstå och redogöra för orsaken till segregation och vilka metoder/strategier man som planerare kan ha för att motverka detta. Att lösa segregationsproblem i våra städer är en stor utmaning som engagerar och avskräcker på samma gång. Samtidigt finns det vissa positiva aspekter till segregation: Det är t.ex. möjligt att bo nära människor med samma kulturella- och etniska bakgrund, vanor och livsstil. För den som eftersöker detta skapas en känsla av tillhörighet och trygghet.³ Uppsatsen fokuserar dock på det långsiktiga behovet av integration för att undvika ett tudelat samhälle.

1.1.1 Varför ser det ut som det gör idag?

Sverige blomstrade under efterkrigstiden. Industrialiseringen innebar växande städer och en hög sysselsättningsgrad. Sverige var ett land med goda framtidsutsikter. Samtidigt stod landet inför en utmaning med mottagandet av krigs- och arbetsflyktingar från övriga Europa. Som ett resultat av befolkningsökningen rådde det bostadsbrist i hela landet. Svaret från politikerna blev miljonprogrammet; ett tillskapande av ca 1 miljon nya bostäder. Med modernismens genombrott och funktionalismens idéer, ersatte miljonprogrammen kvarterstaden. Samtidigt började industrisamhället sakta att närma sig ett mer tjänstebaserat samhälle efter strukturomvandlingar inom arbetsmarknaden, lokalt som globalt, vilket innebar stor arbetslöshet. Även befolkningssammansättningen såg helt annorlunda ut och stadsplanerarna stod och står fortfarande inför en stor utmaning: att sammanfläta människor med olika social, ekonomisk och etnisk bakgrund.⁴ Det finns en rad hypoteser och teorier kring stadsplanering och sociala faktorer som belyser orsaken till segregation mer i detalj (se avsnitt *Teori och forskning: bakomliggande faktorer till segregation*).

Segregation, rumslig/tidsmässig/social åtskillnad kan ske på olika plan, t.ex. arbetsmarknaden, boendet och skolan. Den fysiska- och sociala planeringen i en stad är de områden där

¹ Brottsförebyggande rådet (BRÅ), 2001:15, [online] sid. 11.

² Statistiska centralbyrån (SCB), 2008, [online], sid. 52.

³ Andersson, E m.fl. (2001), sid. 98

⁴ Johansson, Jesper. (2011), sid. 33-51

kommunens planerare har en direkt möjlighet att göra skillnad, varför uppsatsen i fortsättningen fokuserar på detta.

1.2 Frågeställningar:

Hur kan jag i min framtida yrkesroll bidra med lösningar? Jag frågar mig därför följande:

- Vilka metoder och strategier kan man som planerare ha för att främja integration/motverka segregation i staden?
- Vad är orsakerna till segregation enligt forskningen kring stadsplanering?
- Vilka sociala och fysiska planeringsåtgärder finns att tillgå inom kommunal planering?
- Hur arbetar man idag mot segregation inom kommunal planering?

1.3 Mål och syfte

Målet är att undersöka hur stadsplanering kan bidra till att lyckas med en framgångsrik integration och därmed undvika uppslitande konflikter mellan grupper med olika socioekonomisk bakgrund. Dessutom är målet att uppsatsen ska ge en kunskapsöversikt över hur kommuner och städer runt om i landet kan arbeta för att motverka segregation. Syftet med uppsatsen är att bidra till kunskapsutveckling kring stadsplaneringens roll för att minska segregation och därmed undvika social oro, kriminalitet och utanförskap. Uppsatsen ger mig tillfälle att utveckla min egen kunskap på området samtidigt som min förhoppning är att den få spridning när framtida studenter söker kunskap på området.

1.4 Material och metod

Detta arbete presenteras som en akademisk uppsats baserad på tolkning och sammanställning av litteratur och forskning i ämnet. Den forskning som finns i form av vetenskapliga artiklar och rapporter kommer att presenteras och diskuteras. För att verklighetsförankra några av dessa strategier och metoder för att motverka segregation, kommer uppsatsen att redovisa några projektexempel i Sverige. De valda projekten är: ett i Göteborg, ett i Landskrona och ett i Malmö. Dessa ska kort exemplifiera och redogöra för hur den kommunala planeringsförvaltningen arbetar/kan arbeta mot segregation i verkligheten. De olika projekten exemplifierar såväl social som fysisk planering (se *avgränsningar*). Insamlandet av material har mest bestått av litteratur i form av rapporter, artiklar och böcker. Nedan syns de huvudsakliga databaser som använts i faktainsamlandet:

Kommunhemsidor: rapporter

Statliga förvaltningsmyndigheter: BRÅ, SCB, Boverket

Primo: vetenskapliga artiklar/rapporter

Google scholar : vetenskapliga artiklar
Stadsbiblioteket Lund: böcker

Under rubriken *metoddiskussion/källkritik* behandlas ytterligare aspekter kring val av metod och dess möjliga påverkan på utfallet.

1.4.1 Projektexempel

Information hämtas från projektbeskrivningar dels från kommuner men även opartiska utvärderingsrapporter. Projekt har valts från städer med hög segregation. Dessa ska representera mina fokusområden: fysisk planering och social planering. Urvalgruppen var begränsad, då exempel med konkreta åtgärder och verifierade resultat var svåra att finna.

1.4.2 Avgränsningar

Integration och segregation är ett brett ämne som har en mängd olika orsaker och lösningar. Allt från migrationspolitik, arbetsmarknadspolitik, bostadspolitik, socialpolitik m.m. påverkar integrationen och segregationen i samhället. För att skapa ett tydligt ramverk fokuserar uppsatsen på vad den kommunala planeringen för stadsutveckling kan ha för metoder/strategier för att motverka segregation. Fokus ligger på översiktliga planeringsåtgärder snarare än detaljerade designlösningar. Politiska visionsdokument undviks och tyngdpunkten läggs på objektiv forskning kring kommuners arbetssätt och möjliga konkreta åtgärder.

1.5 Nyckelbegrepp

Nedan presenteras en del av de begrepp som uppsatsen behandlar och syftar till.

1.5.1 Segregation

Segregation är ett begrepp som rymmer en mängd olika definitioner. Akademin ordlista definierar ordet segregera som att "särhålla folkgrupper"⁵. I Boverkets rapport *Integration och segregation i boendet*, beskrivs segregation som en rumslig åtskillnad⁶. De aspekter som återkommer i litteraturen vid diskussionen kring segregation är⁷:

- **Demografisk** segregation: Rumslig åtskillnad mellan individer av olika kön och ålder.
- **Socioekonomisk** segregation: Rumslig åtskillnad mellan inkomst-, yrkes- eller socialgrupper.
- **Etnisk** segregation: Rumslig åtskillnad mellan individer med olika etnicitet.

Alla dessa faktorer ryms i begreppet boendesegregation. I Boverkets rapport citeras forskaren Charles Westin: "*Boendet är vanligen starkt kopplat till övriga segregationsdomäner då dessa inte sällan organiseras efter rumsliga kriterier*"⁸. Skillnaderna i individers demografiska,

⁵ Svenska akademin, 2013 [online] sid. 804

⁶ Boverket, 2004 [online], sid. 21

⁷ Boverket, 2004 [online], sid. 11

⁸ Ibid

socioekonomiska och etniska bakgrunder leder alltså troligtvis till en naturlig rumslig uppdelning, vilket resulterar i boendesegregation.

Denna uppsats är främst inriktad på sociala- och fysiskt rumsliga åtskillnader i staden.

1.5.2 Integration

Integration är ett komplext begrepp. Integration uppfattas av många som ett motsatsord till segregation, vilket anses vara en förenkling av begreppet. Enligt Boverket, är integration, enkelt förklarat, "*skilda delar som förenas till en större helhet*"⁹. Dock är det skillnad på rumslig *integration* och *integration i samhället*, där rumslig integration är motsatsen till segregation. Integration i samhället är individbaserat med inriktning på hur olika minoriteter kan inkluderas i samhället och har inga geografiska anknytningar.¹⁰

Integration förknippas ofta med hur invandrare ska inkluderas i samhället, men omfattar även andra minoriteter som arbetslösa, sjukskrivna, fattiga osv. Att integrera dessa målgrupper kan i sin tur innebära både sociala- och fysiska åtgärder. I denna uppsats definieras "ett integrerat samhälle" av när människor inte skiljer på "vi och dom", accepterar varandras olikheter och samexisterar på lika villkor. I ett fullt integrerat samhälle lever ingen i utanförskap.¹¹

1.5.3 Sociala och fysiska åtgärder

Fysiska åtgärder avser i denna uppsats kommunens planering av markanvändning med fokus på infrastruktur, rekreation och boende.

Sociala åtgärder avser kommunens satsningar på service, skola, förening- och näringsliv, utvecklad medborgarsamverkan och subventioner för att möjliggöra boendeintegration.

⁹ Boverket, 2004 [online], sid. 7

¹⁰ Boverket, 2004 [online], sid. 17

¹¹ Boverket, 2004 [online], sid. 8

2. TEORI OCH FORSKNING

Teori och forskning på området har delats upp i avsnitten *bakomliggande faktorer till segregation* och *Strategier och metoder för att motverka segregation/främja integration*. För att förstå vad forskningen visar i form av möjliga metoder och strategier för att motverka segregation, är det naturligt att först fördjupa sig i generella bakomliggande orsaker, varför avsnittet inleds med en genomgång av dessa.

2.1 Bakomliggande faktorer till segregation

Orsakerna till segregation i vårt samhälle är många och ett komplicerat samband råder mellan olika faktorer. Eva Andersson m.fl. har presenterat en bra översikt av forskningen på ämnet i boken *”Den delade staden”*. Nedan presenteras en sammanfattning av 10 hypoteser och teorier kring bidragande faktorer till segregation¹²:

- **Marknadshypotesen**
Bostäder med olika hyror i olika delar av staden ger segregeringseffekter. Ett fritt system av hyressättning skulle kunna leda till segregering. Detta regleras idag till viss del tack vare bruksvärdessystemet, där lägenhetens geografiska läge i staden inte fritt får styra hyran.
- **Grannskapshypotesen**
Enligt denna hypotes så flyttar ofta individer till ett angränsande närliggande område. Det saknas incitament att ta ett större steg för att bryta segregationen. Det isolerade området utvidgas, men bryts inte upp och någon egentlig integration uppnås inte.
- **Minsta ansträngningshypotesen**
Människor bor gärna nära sin arbetsplats. Likt industrisamhället samlas människor med samma yrke på samma plats och kan ge upphov till en segregerad stad.
- **Social valhypotes**
Stadsdelar eller bostadsområden kan ha olika rykten, sanna eller falska, men dessa lockar i sin tur en homogen grupp människor med liknande intressen och bakgrund.
- **Statushypotesen**
Olika områden i staden har olika statusvärden och detta kan leda till segregeringseffekter om människor vill bosätta sig i områden med så hög status som möjligt. Statusvärdet kan dock förändras då slitna området plötsligt blir populär och en ny generation flyttar in (gentrifiering).
- **Bortstötningshypotesen**
Detta innebär att majoritetsbefolkningen i ett område ”stöter bort” minoritetsbefolkningen. Ett fenomen förknippat med detta är ”the tipping point”, t.ex.

¹²Andersson, E. m.fl. (2008), sid. 94-101

när en viss befolkningsgrupp når över 20-25% av områdets sammansättning, nås en vändpunkt och minoritetsbefolkningen flyttar.

- **Kontakthypotesen**

Individer med släkt eller vänner i ett specifikt område tenderar att flytta dit, vilket kan leda till en slags segmentering. Även beroende på vilka kontakter det finns att tillgå, innebär det olika fördelar på t.ex. bostads- och arbetsmarknaden vilket kan föda en ojämlikhet.

- **Förmedlingshypotesen**

Denna hypotes är relaterad till kontakthypotesen. Om information om t.ex. bostadsvisningar endast finns tillgänglig för vissa samhällsgrupper uppstår segregande effekter. I den privata hyressektorn innebär ett kontaktnät en större chans till bostad. Även bostadsförmedlingens placering av hushåll kan ha segregande effekter.

- **Ägarhypotesen**

Privata fastighetsägare eftersträvar att ha hyresgäster som de vet kan betala och sköta sig. Föreställningen om vem en god hyresgäst är bygger inte sällan på fördomar och förutfattade meningar. På detta sätt exkluderas troligtvis somliga från bostadsmarknaden.

- **Planeringshypotesen**

Beroende på hur kommunen planerar kan de andra hypoteserna få mer eller mindre betydelse. Val av upplåtelseformer och andelen privata byggherrar är exempel på faktorer som påverkar segregationen. T.ex. kan ett område som domineras av privata byggherrar påverka ägarhypotesen. Ytterligare ett exempel: En upprustning av ett område kan påverka statushypotesen som i sin tur påverkar bortstöttningshypotesen osv. (kedjereaktioner).

Hypoteserna är inte inbördes oberoende utan de påverkar och samverkar med varandra.¹³ Detta gör troligtvis att utmaningen att åstadkomma en integrerad stad är omfattande och problemet är mångfacetterat. Vilka strategier kan man då enligt forskningen hitta för att närma sig en lösning på segregationsproblematiken?

¹³ Andersson, E. m.fl. (2001), sid. 101

2.2 Strategier & Metoder för att motverka segregation/främja integration

Sveriges kommuner står inför utmaningen att sammanföra landets städer till en helhet. Hur ska detta gå till? I boken *Den delade staden* beskrivs situationen som följande:

”I en aktuell svensk kunskapsöversikt lyfts bristen på samband mellan socioekonomiskt svaga bostadsområden och staden i övrigt, som ett grundläggande hinder för socialt hållbar stadsutveckling.”¹⁴

Författaren har, med bakgrund i ovanstående problembeskrivning, presenterat ett antal slutsatser för att motverka rumslig uppdelning i staden. För att skapa goda förutsättningar för en positiv stadsutveckling krävs det främst ett **helhetsperspektiv** på stadsplanering, där man undviker att skapa fickor av underprivilegierade stadsdelar. Det är nödvändigt att **kombinera fysiska och sociala åtgärder**. Det måste dessutom finnas en **variation** i bostadsbeståndet både vad gäller boendeformer, pris och storlek. **Sambandet** mellan bostadsområden måste dessutom vara bättre för att motverka stadsdelar i utanförskap. Att bo i ett område som förknippas med en **positiv identitet** är viktigt, och att känna att man **har inflytande och får samverka** med berörda aktörer vid eventuella förändringsarbeten.¹⁵

2.2.1 Fysiska planeringsåtgärder

2.2.1.1 Vad är fysisk planering?

Den fysiska planeringen är ett kraftfullt verktyg för kommunerna att genom sitt planmonopol uppnå hållbara och välfungerade städer¹⁶. Boverket skriver: *”Fysisk planering handlar om hur mark och vattenområden bör användas, var bebyggelse och infrastruktur ska ligga och hur den bör vara utformad”*.¹⁷ Fysisk planering förekommer på nationell, regional och lokal nivå. Alla kommuner i Sverige ska enligt PBL (Plan- och bygglagen) ha upprättat en översiktsplan som redogör för planer rörande exploatering av mark och utveckling av bebyggelse. Denna översiktsplan bör utgöra ett underlag för konsekvensbedömningar kring ekonomiska, ekologiska och sociala aspekter (dock ej juridiskt bindande). Syftet är då att undvika eventuella problem/missförstånd och säkerställa att statliga regler efterföljs tidigt i planeringsprocessen.¹⁸

2.2.1.2 Forskning rörande fysiska planeringsåtgärder

Segregation är, som beskrivits tidigare, en rumslig åtskillnad mellan individer med olika bakgrund. En sådan åtskillnad speglas därför i hur flyttningsmönster och val av boställning ser ut, vilket då anses leda till boendesegregationen. Detta eftersom befolkningsgrupper med samma samhällsställning, värderingar och bakgrund mer eller mindre ”tvingas” bosätta sig i på samma plats.¹⁹ Vilka strategier anser forskningen att kommunerna bör ha för att undvika detta?

¹⁴ Salonen, T. (2011), sid. 335-346

¹⁵ Salonen, T. (2011), sid. 346

¹⁶ Nilsson, K, 2001 [online] sid.153

¹⁷ Boverket, *Kommunal fysisk planering*, 2014 [online]

¹⁸ Boverket, *Socialt hållbar stadsutveckling- en kunskapsöversikt*, 2010, [online], sid. 40

¹⁹ Nordisk Ministerråd, 1997 [online], sid.137

En naturlig reaktion på boendesegregation anses vara att förbättra bostadsstrukturerna genom fysisk planering för att motverka segregation. Kommunen har ett ansvar att planera och bygga bostäder åt de resurssvaga grupperna i samhället.²⁰ Enligt boverkets rapport, *"integration och segregation i boendet"*, är den segmenterade bostadsmarknaden en av orsakerna till boendesegregation.²¹ En lösning på detta anses i många fall vara att kommunen till viss del reglerar balansen och den geografiska fördelningen av upplåtelseformer. Med detta styrmedel kan man då motverka negativa grannskapseffekter, menar professorn Roger Andersson vid Uppsala universitet.²² Detta tillvägagångssätt planeras i Göteborg, i projektet *Bergsjön* (Se projektexempel 1). Professor Louise Nyström beskriver i sin rapport till boverket *"Social mix – politik och erfarenheter i några länder: Leder boendeintegrationen till integration i samhället?"* möjligheterna med olika upplåtelseformer (hyreslägenheter, bostadsrättslägenheter) för att minska segregationen.²³ Samtidigt beskriver hon hur denna mekanism kan sättas ur spel om man inte subventionerar hyrorna via bostadsbidrag, eller släpper fritt för hyresvärdar att sätta marknadshyror. Vid sådana scenarier kommer boende i attraktiva områden att bli för dyra för att möjliggöra integration.²⁴

För att lösa problemet med en segregerad stad, rumslig uppdelning mellan befolkningsgrupper i samhället, blir svaret ofta att sammanlänka och överbygga barriärer med ny infrastruktur och bebyggelse. Ett exempel på detta är *Rosengårdsstråket* som genom förbättrad utemiljö och infrastruktur hade som syfte att ge en relativt isolerad stadsdel ett sammanhang i staden (se projektexempel 3).

Helhetssyn efterfrågas i dagens kommunala planering enligt en avhandling utgiven av forskaren Kristina Nilsson på KTH.²⁵ Diskussionen om man ska satsa på enskilda områden eller på staden som helhet är ett dilemma som bekräftas av flera forskare. I rapporten *"Planering för minskad boendesegregation"*, utgiven av Regionplane- och trafikkontoret (RTK), konstateras det t.ex. att koncentrerade insatser visserligen kan *"förbättra livschanser för enskilda"* och till och med lyfta ett bostadsområdes status, men det påpekas dock²⁶:

"...eftersom både problem och hushåll kan flytta löser inte områdesbaserade interventioner segregationens relationella grundkaraktär, dvs. att den handlar om relationer mellan individer, kategorier och bostadsområden."

Forskaren Kristina Nilsson skriver även i avhandlingen *"Planering för hållbar utveckling: Dilemman för kommunala översiktsplanerare"* att upprättade detaljplaner för utvalda områden inte alltid svarar till stadens övergripande behov.²⁷ Utmaningen när det gäller

²⁰ Nordisk Ministerråd, 1997 [online], sid.206

²¹ Boverket, *Integration och segregation i boendet – begrepp och indikatorer*, 2004 [online], sid. 29

²² Andersson, R, 2008 [online], sid. 50

²³ Nyström, L, 2007 [online], sid.34

²⁴ Nyström, L, 2007 [online], sid.12

²⁵ Nilsson, K, 2001 [online], sid.131

²⁶ Andersson, R, via: Regionplane- och trafikkontoret (RTK), 2007 [online] sid.38

²⁷ Nilsson, K, 2001 [online], sid. 108

segregationsfrågan är i normalfallet, enligt Professorn Roger Andersson, att lösa *hela stadens segregationsproblematik* och inte att fokusera på ett specifikt område.²⁸

Sammanfattningsvis tycks forskningen rörande fysiska planeringsåtgärder peka på att:

- Kommunen bör arbeta för att kunna erbjuda ett varierat bostadsbestånd – Olika upplåtelseformer och variation (storlek, pris) inom samma område.
- Med fysisk planering (t.ex. infrastruktur, bostäder) kan kommunerna fläta samman alienerade stadsdelar med stadskärnan för att undvika utanförskap.
- Punktinsatser är troligtvis inte tillräckliga – det krävs en helhetssyn och en övergripande plan.

2.2.2 Sociala planeringsåtgärder

2.2.2.1 Vad är socialt hållbar stadsutveckling?

För att uppnå en socialt hållbar stad krävs det satsningar på alla hållbarhetspunkter, eftersom även ekonomisk och ekologisk planering får sociala konsekvenser (en skillnad i individers levnadsmiljö) enligt forskaren Kristina Nilssons avhandling *Planering för hållbar utveckling: Dilemman för kommunala översiktsplanerare*²⁹. Både den fysiska och sociala miljön har en stark påverkan på den enskilda individens hälsa, något som forskare varit överens om under en längre tid.³⁰ I samband med att social hållbarhet diskuteras dyker ofta begreppen *grannskapseffekter* och *socialt kapital upp*. Grannskapseffekter handlar om det grannskap man lever och är bosatt i och hur det påverkar en stadsdel genom en mängd faktorer som, demokratiskt deltagande (graden av delaktighet i samhället och en känsla av att ha en plats i staden), sysselsättningsgrad, hälsa osv.³¹ Socialt kapital handlar också om människor och bekantskaper i boendemiljön. Ett högt socialt kapital, alltså ett engagemang i sin närmiljö och tillit mellan individer, ger enligt forskningen mindre ojämlikhet, bättre hälsotal osv.³²

Det krävs troligtvis sociala åtgärder för att motverka negativa grannskapseffekter, lågt social kapital och utanförskap. När det gäller kommunens arbete för att påverka den sociala miljön i positiv riktning menar forskningen att bl.a. medborgarmedverkan i förnyelseprocesser och satsningar på skola och föreningsliv, är goda integrationsstrategier^{33, 34, 35}. Detta kan t.ex. ske genom olika integrationsprojekt och insatser för att öka deltagandet och bestämmanderätten bland resider i ett bostadsområde. Men hur kan dessa sociala insatser inom kommunal planering se ut enligt forskningen?

²⁸ Andersson, R, 2008 [online], sid. 226

²⁹ Nilsson, K, 2001 [online], sid. 146

³⁰ Nilsson, Leif, 2013 [online], sid.38

³¹ Andersson, R, 2008 [online], sid. 42

³² Eriksson, M, 2003 [online], sid.8

³³ Sveriges kommuner och Landsting, 2013 [online] sid. 4-16

³⁴ Peterson, Thomas, 2000, [online], sid. 141-165

³⁵ Boverket, *Socialt hållbar stadsutveckling- en kunskapsöversikt*, , 2010, [online], sid. 9

2.2.2.2 Forskning rörande sociala planeringsåtgärder

I boverkets rapport *"social hållbarhet och stadsutveckling"* presenteras ett antal teman som skapar förutsättningar för en socialt hållbar utveckling. Exempel på dessa är: *inflytande, samverkan, identitet och samband*.³⁶ Åtgärder riktade för att behandla dessa teman kan te sig olika.

Begreppet integration, delaktighet i samhällsgemenskapen, förutsätter att man som invånare, om man vill, kan medverka och ha inflytande över beslut som i någon form påverkar vardagen. Förutom demokratiskt inflytande på ett högre plan kan det handla om engagemang i den närmaste boendemiljön. Förutom att PBL har vissa krav på detta, är det kommunens ansvar att se till att det satsas på att en öppen och tillåtande dialog där invånarna kan ha inflytande.³⁷ Miljöförvaltningen i Malmö beskriver detta med en "delaktighetstrappa" på 6 steg. Längst ner på trappan ligger *manipulation*, ett tillvägagångsätt där medborgardialogprocesser endast är till för att ge vinklad information och påverka åsikter som ändå aldrig tas i beaktning. Högst upp på trappan ligger *medbestämmande* då medborgaren har en del av beslutsrätten. Dessa olika grader av delaktighet styrker det faktum att medbestämmande är ett komplext ämne. Miljöförvaltningen uttrycker även att samverka med medborgare i förnyelseprocesser kan leda till en större acceptans för förändring, en känsla av möjlighet till påverkan och därmed ett "lokalt ägande" och att värdefulla idéer som är lokalt förankrade upptäcks.³⁸ Enligt Malmö stads utredningar kan en medborgares engagemang och delaktighet föda en stolthet hos invånarna i den stadsdel förändringar har skett i samverkan med berörda aktörer. Förutom att det tros skapa en inbördes stolthet kan satsningar, med ambitiöst arbete från kommunen och andra aktörer, möjligtvis leda till att stadsdelen får en förändrad mediabild och ny identitet.³⁹

I en studie, ledd av Rolf Nygren på Uppsala universitet, påvisas skolans betydelse och roll i arbetet mot segregation, diskriminering och främjandet av en multikulturell miljö. Vikten av god språkundervisning belyses speciellt. Studien pekar på att språket, specifikt hur väl individer behärskar svenskan, utgör en viktig grund för huruvida man hamnar i utanförskap. Hur väl man behärskar språket skapar enligt studien en "vi och dom" mentalitet.⁴⁰

Sveriges kommuner och landsting (SKL) har givit ut ett dokument, efter ett *"omfattande analys- och förankringsarbete"*, med 35 åtgärder för ett hållbart asyl- och flyktingmottagande. Här beskrivs även skolan som en viktig integrationsarena där kommunen har ansvar att erbjuda en viss kvalitet på utbildning och extra hjälp till t.ex. nyanlända invandrare. Här finns det ekonomiska bidrag som kommunen kan ansöka om, men det krävs en motprestation i form av engagemang och vilja från kommunens sida.⁴¹

Forskaren Thomas Peterson, en av författarna i boken *Att möta främlingar*, skriver under avsnittet *"Idrott som integrationsarena?"* om de möjligheter som sport kan ge vad gäller integrering, främst av nyanlända svenskar. Författaren skriver att idrott är en av de viktigaste

³⁶ Boverket, *Socialt hållbar stadsutveckling- en kunskapsöversikt*, 2010, [online], sid. 9

³⁷ Nilsson, K, 2001 [online], sid. 88

³⁸ Björnsson, Moa m.fl. Miljöförvaltningen Malmö stad, 2013, [online], sid. 14

³⁹ Löf, Maria, Miljöförvaltningen Malmö stad, 2013, [online], sid. 8

⁴⁰ Sveriges kommuner och Landsting, 2013 [online], sid. 4-16

⁴¹ Vetenskapsrådet, 2010 [online], sid. 131-132

sociala miljöer där invandrarbarn och helsvenska barn möts. Förutom de möten som sker över sociala grupper, beskriver Peterson att idrott även erbjuder möjliga karriärvägar.⁴² Mot bakgrund av detta kan man troligtvis dra slutsatsen att kommunala satsningar på idrott för integration har ett stort värde. Ett exempel på hur idrott kan fungera som integrationsarena syns under avsnittet *Projektexempel 2: Landskrona (socialt)*.

2.2.3 Hur hanteras segregationsfrågan i den kommunala planeringsprocessen?

Den kommunala planeringsprocessen är för att överbrygga segregation är komplex och måste balansera olika intressen. Vad säger forskningen om de dilemma kommunens planerare står inför?

2.2.3.1 Balans mellan ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet

En forskningsrapport, skriven av Kristina Nilsson på KTH, beskriver hur arbetet med planering bedrivs på kommuner och vilken kompetens som krävs hos de tjänstemän som leder planeringsprocessen. Författaren har genom intervjuer med 15 planerare kommit fram till vilka utmaningar och dilemman det finns i den kommunala planeringsprocessen. Alla var överens i intervjuerna om att ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter är starkt kopplade till varandra. Dessa inkorporeras idag i kommunens planeringsprocess för att uppnå en hållbar stadsutveckling⁴³. Dock påstår planerarna att de ekologiska aspekterna tar mest plats, något som anses bero på att dessa åtgärder är mätbara och enkla att uttrycka i fysisk planering. Dessa kan därför behandlas redan i översiktsplaneringen, medan de sociala frågorna som rör integration inte har lika självklara och konkreta åtgärder som kan överföras till översiktsplanen.⁴⁴ Björn Eklund adresserar denna problematik i uppsatsen *"Integrationsinriktad fysisk planering"*⁴⁵:

"Planerar man för en väg enbart utifrån rationella motiv att förbättra kommunikationen, eller planerar man en väg för att minska segregationen? Frågan är viktig för att belysa avsaknaden av planering som utgår från sociala aspekter". (Se figur 1)

Malmö stad uttrycker även i rapporten *"Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö"* avsaknaden och behovet av sociala konsekvensbedömningar i den fysiska planeringen: *"Att införa sociala konsekvensbedömningar kring beslut som rör fysiska investeringar skapar ett mervärde eftersom alla tre hållbarhetsdelarna då beaktas"*⁴⁶.

2.2.3.2 Balans mellan långsiktighet och kortsiktighet

Kristina Nilsson skriver i sin avhandling att långsiktig planering idealt sätt är prioriterat i planeringsprocessen för en hållbar stadsutveckling. Översiktsplanen är en hjälp för att uppnå detta, då PBL kräver långsiktigt tänkande kring bl.a. markanvändningen i kommunen. Hit hör även kommuners visionsdokument, en ofta positiv bild av kommunens framtidsutveckling. I

⁴² Peterson, Thomas, 2000, [online], sid. 141-142

⁴³ Nilsson, K, 2001 [online], sid.9

⁴⁴ Nilsson, K, 2001 [online], sid.146

⁴⁵ Eklund, B, 2002 [online], sid.29

⁴⁶ Malmö stad, *Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö*, 2014 [online], sid.54

realiteten kan det dock te sig för otydligt menar Kristina Nilsson att bara planera långsiktigt. Politiska mandatperioder och viljan att påvisa konkreta resultat, gör att planeraren också måste prioritera det kortsiktiga. Svängningar i opinioner och politiken kan "tvinga" planerarna att planera mer kortsiktigt och dessutom tvinga fram ständiga förändringar. Detta dilemma mellan långsiktig planering och kortsiktig pragmatism, är ett känt fenomen i yrkeskåren.⁴⁷

Figur 1: Inom den kommunala planeringsprocessen anses ekologiska och ekonomiska faktorer prioriteras. Att behandla sociala frågor (t.ex. segregationsfrågan) och utföra sociala konsekvensbedömningar är något som efterfrågas i dagens översiktsplanering.

⁴⁷ Nilsson, K, 2001 [online], sid.104-107

3. EXEMPEL PÅ PROJEKT MED INSATSER MOT SEGREGATION

3.1 Projektexempel 1: Göteborg (fysiskt)

Göteborg är idag en av Sveriges mest segregerade städer. Göteborgs stad arbetar i nuläget mer med fysiska- än sociala åtgärder. De hoppas att genom stadsplanering bygga bort segregation och skapa en hållbar stad. Målet är bl.a.: *"att skapa förutsättningar för en blandad befolkning genom att vid planeringsfasen satsa på blandade upplåtelseformer och hustyper"*⁴⁸. Ett exempel är Göteborgs stads program för ett miljonprogramsområde i Bergsjön (östra Göteborg) som ingår i ett större visionsprogram, kallat S2020, som är ett uppdrag till alla förvaltningar och bolag inom Göteborgs stad. Målet är att sociala frågor ska prioriteras lika mycket som ekonomiska och ekologiska frågor inom den kommunala planeringen. Göteborgs stad ser de sociala aspekterna och fysiska åtgärderna som något som måste genomsyra all planering för bli en hållbar stad. *"...vi måste betrakta staden som helhet som segregerad och förändra vårt arbetssätt för att inte denna utveckling ska fortsätta"*.⁴⁹

3.1.1 Exempel på ett projekt med fysiska åtgärder

Projektet *Bergsjön* har fokus på social hållbarhet och integration. Det är ett långsiktigt projekt med mål om uppnådda resultat runt 2020. Satsningar sker främst på fysiska strukturer, så som bebyggelse och trafik, med övertygelsen om att det ska bryta stadsmässiga barriärer eller vakuum. Projektet beskriver tydligt att en förändring i den fysiska strukturen förhoppningsvis ska vara ett steg på vägen mot en mindre segregerad stad. Målet är att skapa 2500 nya bostäder, med blandade upplåtelseformer för att: *".. ge möjligheter för ett ökat kvarboende samt utgöra alternativ vid val av boende även för andra"*⁵⁰. Vad gäller stadsdelen för övrigt, har Göteborgs stad valt att dela in åtgärderna i olika teman: Integration, vardagsliv, de offentliga rummen, rörelse och samband, folkhälsa och estetiska och ekologiska miljöåtgärder. Nedan syns vilka konkreta åtgärder som rymdes inom integrationstemat⁵¹:

- Miljonprogrammets områden ska sammanflätas med den omkringliggande gemensamma miljön. Koppla ihop och ta bort barriärer - bort med överdimensionerade vägar, tunnlar och broar.
- Stadsplaneringen ska verka för att gynna närings- och föreningsliv. Komplettera service, skolor, kultur osv.
- Förändra bebyggelsestrukturen, blanda storlekar – mer småskalighet. Bygg det som inte finns! Ökad blandning av upplåtelseformer/priser

⁴⁸ Larberg, V, *En sammanhållen stad* [online]

⁴⁹ Göteborgs stad S2020, *Vad är s2020?*, 2015 [online]

⁵⁰ Göteborg stad stadsbyggnadskontoret, *Program för Bergsjön*, 2015 [online], sid.2

⁵¹ Göteborg stad stadsbyggnadskontoret, *Program för Bergsjön: Fördjupning förslag och förutsättningar 2015* [online], sid.5

3.1.2 Konsekvenser

Göteborgs stads satsningar och åtgärder överensstämmer med det forskningen tidigare presenterade som fysiska metoder för att motverka segregation. Vad leder dessa åtgärder till då? Göteborgs stad har givit ut en så kallad "konsekvensbeskrivning" som en del i ett fördjupningsdokument för Bergsjön. Konsekvenserna, som ännu inte är märkbara, är inte baserade på kvantitativ data utan snarare antaganden som troligtvis baserats på forskning. Göteborgs stad skriver att dessa integrationsåtgärder ska leda till en rad förbättringar, både för stadsdelen och staden som helhet. Vid en sammanlänkning mellan Bergsjön och övriga Göteborg skulle isoleringen brytas och tryggheten öka. Det skulle dessutom innebära "ökade flöden och kontakter med andra grupper" och bidra till ett levande stadsdelscentrum genom ökade människoflöden och rörelser⁵². En ökande befolkning skulle då utgöra ett underlag för att komplettera med fler offentliga funktioner som i sin tur är tänkta att kunna erbjuda arbetstillfällen.⁵³

En blandad bebyggelsestruktur, vad gäller storlek, pris och upplåtelseform, skulle enligt Göteborgs stad innebära "Ökade möjligheter att göra boendekarriär i stadsdelen"⁵⁴. Med detta skulle stadsdelens attraktivitet öka och omflyttning och rörelse prägla stadsdelen, enligt konsekvensbeskrivningen.⁵⁵

Hur kommunen senare ska mäta genomslagskraften av integrationsåtgärderna lämnas åt ovissheten, men visioner och antaganden återkommer flitigt. Dock var detta program, i jämförelse med andra fysiska integrationsprojekt, förhållandevis konkret.

3.2 Projektexempel 2: Landskrona (socialt)

Landskrona var historiskt en stark industristad som lockade internationell arbetskraft med Öresundsvarvet som en stor arbetsgivare. Framväxten av det nya informationssamhället innebar en stor förändring för Landskrona och dess befolkning. Den gamla industristaden omvandlades till en stad kännetecknad av ökad ekonomisk- och social diversifiering och segregation. I boken "*Hela staden – Social hållbarhet eller desintegration?*" beskriver Jesper Johansson hur strukturuomvandlingen medförde en social kris som födde fientlighet och skepticism bland ursprungsbefolkningen i staden. Arbetsmarknaden som tidigare kunde möta efterfrågan blev mättad och detta innebar påfrestningar på lokalsamhället. Som en konsekvens finns det idag motsättningar mellan grupper med olika etnisk bakgrund och det yttrar sig i social oro, utanförskap och en "vi och dom" mentalitet. För att skapa en gemensam arena och överbygga sociala barriärer har Landskrona kommun investerat i olika sociala integrationsprojekt.⁵⁶

⁵² Göteborg stad stadsbyggnadskontoret, *Program för Bergsjön: Fördjupning förslag och förutsättningar 2015* [online] sid.16

⁵³ Ibid, sid. 5

⁵⁴ Ibid. sid.17

⁵⁵ Ibid sid.17

⁵⁶ Johansson, Jesper. (2011), sid. 33-51

3.2.1 Exempel på ett projekt med sociala åtgärder

Som tidigare konstaterat kan idrott fungera som en integrationsarena. I Landskrona har kommunen tillsammans med Landskrona BoIS och Dammhagskolan (och sponsorer) sammanlagt investerat ca 2,5 miljon kronor i ett projekt som kallades *"BOIS i centrum"*.⁵⁷ Målet och syftet med projektet var att engagera barn, ungdomar och vuxna med invandrarbakgrund i Landskronas fotbollsförening. Fotbollen som gemensamt intresse skulle öka samhörighetskänslan mellan svenskar och invandrare, och Landskronas "vi och dom" problematik skulle minska.⁵⁸ Enligt kommunen var målet, förutom att engagera och sammanföra ungdomarna, även att: *"De vuxna invandrare som deltar i projektet ska få sysselsättning, föreningskunskaper, nya referenser och ett nätverk för att komma vidare mot ett arbete."* Detta skulle ske genom ledarskapsutbildningar och möjligheterna att knyta kontaktnät.⁵⁹

3.2.2 Konsekvenser

BoIS i centrum har uppmärksammats i media och figurerat som ett lyckat integrationsprojekt och fått pris för detta.⁶⁰ Denna sociala insats, till skillnad från de fysiska satsningarna som gjordes i Göteborg, berörde en mindre individkrets men insatserna är dock lika värdefulla. Projektet tjänade också som en föregångare och inspiration till andra kommuner som söker efter en fungerande integrationsmodell. Projektets validitet framgår av alla de prominenta studiebesök som gjorts av riksdags och regeringsmedlemmar.⁶¹ Systematisk utvärdering saknas dock i detta projekt men ett antal vittnesmål om projektets nytta och resultat finns i olika media. Mats Persson, projektledare och styrelseledamot i Landskrona BoIS uttalade sig i tidningen HD om ledarskapsutbildningen fotbollsklubben erbjud: *"Av de tolv var det två som inte fullföljde. Av de övriga är det sju som fått arbete"*⁶². Persson uttrycker även att bråk och förstörelse har minskat både i centrum och på Damhagskolan till följd av insatserna, något som dock inte kan styrkas med någon statistik. BoIS i centrum har engagerat många och målet om högre sysselsättningsgrad uppnåddes. Förutom konkreta förbättringar, har projektet medfört utökade bekantskaper mellan befolkningsgrupper som annars möjligtvis inte skulle interagera. Trots att de flesta som deltog hade invandrarbakgrund, och gränsöverskridande möten inte blev lika frekventa som hoppats, bedöms projektet som ett lyckat integrationsprojekt.⁶³

Projektet lades ner efter ekonomiska problem där kommunens motivering löd att de: *"...inte vill satsa medel i verksamheten under nuvarande premisser"*. Istället skulle en bredare satsning ske på olika idrottsverksamheter.⁶⁴

⁵⁷ Sveriges radio, *Fakta om BoIS i centrum*, 2005 [online]

⁵⁸ Ungdomsstyrelsens skrifter, 2008 [online], sid. 34-37

⁵⁹ Sveriges radio, *Fakta om BoIS i centrum*, 2005 [online]

⁶⁰ Möller, L, Helsingborgs Dagblad, 2005 [online]

⁶¹ Landskrona direkt, *Vad händer med BoIS i centrum?* [online]

⁶² Brandt, Mikael, Helsingborgs Dagblad, 2005 [online]

⁶³ Robért, Christian, Svenska fotbollsförbundet [online], sid.16-17

⁶⁴ Persson, Kary, Skånska Dagbladet, 2009 [online]

3.3 Projektexempel 3: Malmö (fysiskt och socialt)

Malmö är en snabbt växande stad och står inför en rad utmaningar för att bli en socialt hållbar stad. Idag arbetar Malmö kommun både med fysiska och sociala åtgärder för att nå en ekologisk -, social-, och ekonomiskt hållbar stad. Malmö har många olika visioner och mål för hur staden ska utvecklas. Dessa presenteras i rapporten *"Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö"*⁶⁵ som är kommunens svar på Malmökommissionens utvärdering av det hållbara Malmö. Åtgärderna är många, allt från förtätning för att överbrygga fysiska barriärer i staden till satsningar på lokala verksamheter och skolor för att göra sociala investeringar i framtida generationer.

Rosengårdsstråket är en del av ett större investeringsprojekt kallat Hållbara Rosengård. Inom Rosengårdsstråket ryms det mindre insatser, där Rosens röda matta är ett uppmärksammat och intressant projekt som utfördes i nära samverkan med de boende i Rosengård.

3.3.1 Exempel på ett projekt där fysiska- och sociala åtgärder kombinerades

Miljöförvaltningen i Malmö stad har givit ut en rapport som heter *"En modell för fysisk stadsförnyelse i samverkan"* som beskriver arbetsmodellen som utvecklats under arbetet med Rosengårdsstråket⁶⁶. Projektet kombinerade fysiska åtgärder med delaktighetsprocesser. Det slutgiltiga målet var dock mer inriktat på att *"...minska utsläppen av växthusgaser genom investeringar i en fysisk förnyelse, samtidigt som investeringarna används som en språngbräda för socioekonomisk utveckling"*⁶⁷. För att nå dit presenterades en mängd olika satsningar. Nedan syns de åtgärder som genomsyrade rapporten:

- Fysiska satsningar – förbättrad grön utemiljö, länk till city (cykel, kollektivtrafik) och nya mötesplatser
- Kulturella satsningar – event som konserter och lekar
- Sysselsättning – projekt erbjuder praktikplatser
- Brukarmedverkan – påverkan och inverkan

Rosengårdsstråket förbinder Rosengård med Malmös centrala delar. Detta sker genom satsningar på ett sammanlänkande cykelstråk som kompletteras med plantering av grönt, tillskapandet av gemenskapsodlingar, energisnål belysning och mötesplatser som t.ex. Rosens röda matta. Målet att stadsdelen ska integreras med staden i övrigt och att cykling ska uppmuntras och därmed bilismen minska.⁶⁸

3.3.2 Rosens röda matta

Syftet med detta projekt var att skapa en jämställd offentlig plats i Rosengård. All planering skulle ske i nära samarbete med tjejer från Rosengård. Var aktivitetsytan skulle placeras, dess namn och dess innehåll skulle bestämmas och diskuteras mellan Malmö kommun och ungdomarna på plats. Detta skedde genom möten, enkätundersökningar och workshops på

⁶⁵Malmö stad, *Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö*, 2014 [online]

⁶⁶Malmö stad, miljöförvaltningen, *En modell för fysisk stadsförnyelse i samverkan*, 2010 [online]

⁶⁷Ibid sid.7

⁶⁸Malmö stad, *Rosengårdsstråket*, 2013 [online], sid.1

plats. 13 tjejer i åldrarna 16-19 anställdes som praktikanter på kommunen under sommaren 2010 för att engagera sig i planeringen rörande den nya aktivitetsytan. Ungdomarna var med i hela processen från vision till färdig detaljplan. Något som från början var tänkt som en multisportyta resulterade i, efter god dialog med huvudmålgruppen, en plats med fokus på kulturaktiviteter med t.ex. en stor scen och stora sittytor. Malmö kommun arrangerade och bekostade arrangemang vid platsens invigning men tanken var att aktiviteterna senare, efter projektets slut, skulle bestämmas och arrangeras av den grupp tjejer som varit engagerade.⁶⁹

3.3.3 Konsekvenser

Boverket beskriver konsekvenserna av projektet Hållbara Rosengård i en slutrapport från 2014. Satsningarna på rosengårdsstråket och kollektivtrafik har enligt rapporten inneburit en reduktion av CO2 utsläpp⁷⁰. Huruvida bilismen har minskat finns det inga resultat kring.⁷¹ Likaså vad gäller de sociala konsekvenserna av satsningen på Rosengårdsstråket och om det mentala avståndet till innerstaden faktiskt upplevs som mindre. Delaktighetsprocesser och medborgardialoger anses dock vara lyckat, inte minst i projektet Rosens röda matta. I en enkätundersökning gjort av Malmö stad efter avslutat projekt, uttryckte de unga tjejerna att de vet att de kan göra skillnad, de vet var de ska vända sig med förslag på förändring och är inspirerade att skapa ett "tjejråd" med möjligheten att påverka utvecklingen i Rosengård och Malmö.⁷² Boverket beskriver projektet⁷³:

"Det fokuserade arbetet med delaktighetsprocesser och valet att involvera tjejer i utvecklingen av Rosens röda matta har gett många mervärden som inte förutsågs när ansökan skrevs. Det gäller bland annat jämställdhet, socialt entreprenörskap, praktikplatser, ändrad mediabild och stolthet."

Slutsatsen som boverket presenterar är att en stadsomvandling som denna tar längre tid än de fyra år som passerat. De beskriver att det krävs en "all in" inställning från kommunens sida för att göra socioekonomiska skillnader, t.ex. mätetal som pekar på en positiv utveckling vad gäller segregation.⁷⁴

⁶⁹Björnson, Moa, *Rosens Röda Matta: stadsplanering på tjejers villkor*, 2013 [online], sid. 10-15

⁷⁰Boverket, *Hållbar stadsomvandling Malmö – fokus Rosengård: Slutrapport*, 2010 [online], sid. 5

⁷¹ Ibid sid. 7

⁷²Boverket, *Ungdomsprojekt Fokus Rosengård: Delrapport: Ung i sommar*, 2011 [online], sid.9 och 16

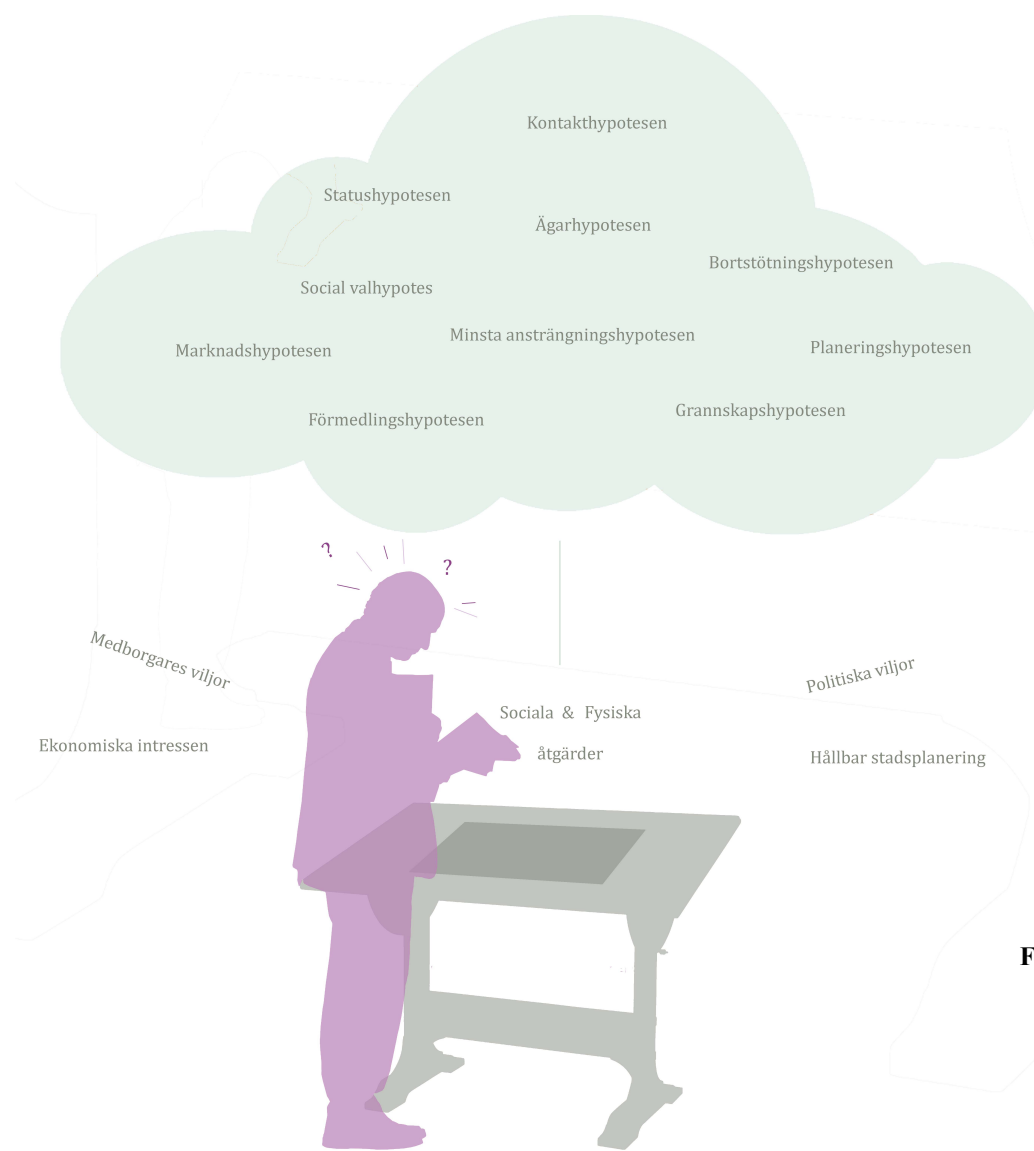
⁷³Boverket, *Socialt hållbar stadsutveckling- en kunskapsöversikt*, 2010, [online], sid. 8

⁷⁴ Ibid sid. 7

4. REFLEKTIONER OCH SLUTSATSER

4.1 Egna reflektioner

Min genomgång av litteratur, forskning, rapporter och projektexempel har framförallt lämnat ett intryck av att stadsplanering som ett verktyg för att motverka segregation är ett mycket komplext ämne. Översiktsplanerarens dilemma är att det finns så många faktorer att ta hänsyn till att det är troligen svårt att hitta den rätta åtgärden i varje enskild situation. Hypoteserna som presenterades i uppsatsen samverkar på ett sätt som gör det svårt att endast styra på en parameter. En specifik åtgärd kan ge ett resultat som är svårt att förutsäga. Roger Andersson beskriver i *"Boendesegregation och grannskapseffekter"* en allt större efterfrågan på detaljerade och forskningsbaserade analyser av segregationen hos landets kommuner. Författaren uttrycker även svårigheterna med att se orsakssambanden mellan de olika typerna av segregation, hur olika faktorer samspelar och hur konsekvenserna ser ut⁷⁵.

Figur 2: Planerarens dilemma

⁷⁵ Andersson, R, 2008 [online]

Avsaknaden av konsekvensbedömningar och utvärderingar av olika projekt är tydligt i min genomgång. Min egen tolkning är att detta beror på svårigheterna att både definiera orsakerna till segregation och att objektivt mäta effekterna av olika åtgärder. En genomgång av olika kommunernas insatser på området har därför en tendens att mycket handla om visioner och vackra ord och även redovisning av projekt eller pågående projekt men väldigt lite kring vilka resultat som uppnåtts. Samtidigt har jag fått förståelse för att resultat på detta komplexa område måste mätas på lång sikt, varför kopplingen mellan insats och uppnådda resultat kan vara svåra att uppvisa.

Integrationsproblematiken kräver troligtvis ett långsiktigt tänkande, något som kräver uthållighet och ett konsekvent handlande. Detta kan vara svårt att åstadkomma eftersom besluten ofta ligger på politisk nivå med relativt korta mandatperioder och skiftande politiska majoriteter, som Kristina Nilsson uttrycker det⁷⁶. Min egen tolkning av politiska processer är att kortsiktiga konkreta resultat är önskvärda.

Kortsiktighet står i motsats till min egen övertygelse, om behovet av långsiktighet, som stärks av vad jag studerat i projektexempel och teori. Det enda jag tror kan motverka segregation ur ett stadsplaneringsperspektiv, är en konsekvent satsning på långsiktig fysisk planeringen för att undvika lokala koncentrationer av etniska och socioekonomiskt homogena grupper. Detta förhållningssätt är kanske inte så populärt i vissa politiska och sociala grupperingar men är vad jag förstår en strategi som ger stora möjligheter att på sikt lösa segregationsproblemet. Min tolkning är att isoleringen mellan olika områden behöver brytas i staden vilket kan uppnås genom god kommunikation och infrastruktur, satsningar på utsatta områdens boendemiljö och så långt det är möjligt en blandning av olika upplåtelseformer/storlekar/priser på bostäder. Det är dock troligen nödvändigt att myndigheterna är beredda att subventionera boendet för utsatta grupper eftersom annars pris och läge kommer att exkludera vissa även om det finns en blandning av upplåtelseformer.

Som ett komplement till den fysiska planeringen tror jag, i enlighet med forskningen⁷⁷, att sociala åtgärder krävs för att nå relativt direkta resultat som kan påverka en individs integrering i samhället och faktorer som sysselsättningsgrad, social oro och kriminalitet. Det är dock lättare att mäta ekologiska och ekonomiska faktorer varför dessa ofta tar överhanden i kommunal planering⁷⁸.

4.2 Slutsatser

Uppsatsen inleddes med ett antal frågeställningar kring segregationens orsaker och möjliga lösningar ur ett stadsplaneringsperspektiv. Arbetet med uppsatsen har landat i följande slutsatser: Segregation har många orsaker. Allt ifrån historiska orsaker, som skapandet av miljonprogrammen och svårigheterna att uppgradera dessa till samhällets aktuella behov idag⁷⁹, till en mängd olika hypoteser som rör mänskligt beteende baserat på ekonomiska och sociala

⁷⁶ Nilsson, K, 2001 [online], sid.104-107

⁷⁷ Nilsson, K, 2001 [online]

⁷⁸ Ibid s.9

⁷⁹ Johansson, Jesper. (2011), sid. 33-51

drivkrafter.⁸⁰ Genomgången av både forskning och verkliga projekt rörande integration och motverkandet av segregation i denna uppsats, pekar på följande möjliga fysiska och sociala strategier att ha i verktygslådan som kommunal planerare:

- Kommunen bör arbeta för att kunna erbjuda ett varierat bostadsbestånd – Olika upplåtelseformer och variation inom samma område (storlek, pris).
- Att med fysisk planering (t.ex. infrastruktur, bostäder) fläta samman alienerade stadsdelar med stadskärnan för att undvika utanförskap.
- Satsningar på skola (utbildning av personal, språk osv.) och möjliggöra för utvecklat serviceutbud i stadsdelar långt från centrum.
- Satsa på befintligt föreningsliv – t.ex. integration genom idrott
- Subventionera boende för att bryta socioekonomiska boendemönster.
- Punktinsatser inte tillräckliga – krävs en helhetssyn och övergripande plan där ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet samverkar.
- Ta ställning i frågan om lång- eller kortsiktig planering
- Hitta balans mellan underifrån och ovanifrån perspektiv, d.v.s. kommunens strategiska mål v.s. medborgarnas medverkan och påverkan i processen.

Det finns utrymme för ytterligare forskning på området, framförallt när det gäller utvärdering och mätning av olika strategiers effekt. Trots intensivt sökande har det varit svårt att finna tydliga sådana väldefinierade resultat.

4.3 Metoddiskussion/källkritik

Vid min litteraturgenomgång fann jag som sagt inga tydliga mätbara effekter efter genomförande av diverse åtgärder. Ett alternativ hade varit att genomföra intervjuer med de inblandade i de olika projektexemplen, men inte heller detta hade garanterat objektiva resultat. Det har inte heller funnits tid för detta inom ramen för denna kandidatuppsats. I mina litteraturstudier har det förekommit att författare har sammanställt forskning i ämnet och refererat till andra rapporter. Jag har då inte haft möjlighet att gå tillbaka till originalkällan eftersom dessa i flera fall hade inneburit att jag hade behövt köpa dyra forskningsrapporter vilket jag inte haft någon budget för. I vissa fall har jag därför fått välja att referera till sekundärkällor.

Avsaknad av projektutvärderingar har inneburit i något fall (BoIS i centrum) att jag tvingats använda mig av medieuppgifter när det gäller uppnådda effekter. Dock har samstämmigheten i olika mediers rapportering av effekter indikerat att slutsatserna är trovärdiga.

⁸⁰ Andersson, E. m.fl. (2008), sid. 94-101

5. REFERENS- OCH KÄLLFÖRTECKNING

5.1 Elektroniska källor

Andersson Roger, Hedaman, Jan, Hogdahl, Jon, Johansson, Sara. Regionplane- och trafikkontoret (RTK), *Planering för minskad boendesegregation*. Tillgänglig via:
http://www.trf.sll.se/Global/Dokument/publ/2007/2007-1_r_planering_for_minskad_boendesegregation.pdf. [2015-05-10]

Andersson, Roger (2008). Boendesegregation och grannskapseffekter. I: Graninger, Göran, Knuthammar, Christer (red.). *Samhällsbyggande och integration: frågor om assimilation, mångfald och boende*. Tillgänglig via: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:271603/FULLTEXT02.pdf>. [2015-05-19]

Boverket (2010), *Socialt hållbar stadsutveckling- en kunskapsöversikt*. Tillgänglig via:
<http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/socialt-hallbar-stadsutveckling.pdf>. [2015-05-20]

Boverket (2014), *Kommunal fysisk planering*. Tillgänglig via:
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/kommunal-planering/>. [2015-05-20]

Boverket (2004). *Integration och segregation i boendet – begrepp och indikatorer*. Tillgänglig via:
http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2004/integration_och_segregation_i_boendet.pdf. [2015-05-01].

Boverket, *Ungdomsprojekt Fokus Rosengård: Delrapport: Ung i sommar*. Tillgänglig via:
<http://malmo.se/download/18.1388f79a149845ce3b9fc5/1415270437809/Rapport+Ungdomsprojektet+20110815.pdf>. [2015-05-10]

Boverket, *Hållbar stadsomvandling Malmö – fokus Rosengård: Slutrapport.*, Tillgänglig via:
<http://www.boverket.se/contentassets/8997dbc1eb714d49bc987a66de37f56e/2014-slutrapport-hs-rosengard.pdf>. [2015-05-23]

Björnson, Moa, miljöförvaltningen Malmö, *Rosens röda matta: stadsplanering på tjejeers villkor*. Tillgänglig via:
<http://malmo.se/download/18.1388f79a149845ce3b9fdb/1415270461439/Artikel+i+tidssften+PLAN+om+Rosens+r%C3%B6da+matta+20131215.pdf>. [2015-05-22]

Björnson, Moa, Eriksson, Lena, Miljöförvaltningen Malmö stad, *En modell för fysisk stadsförnyelse i samverkan*, Tillgänglig via:
<http://malmo.se/download/18.6559ffe5145840d28d62bf7/1398428088202/Modell+f%C3%B6r+Fysisk+stadsf%C3%B6rnyelse+i+samverkan.pdf>. [2015-05-15]

Brandt, Mikael, *Bois-projekt ledde till jobb*. Helsingborgs dagblad. Tillgänglig via:
<http://www.hd.se/lokalt/landskrona/2005/09/21/bois-projekt-ledde-till-jobb/>. [2015-05-21]

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) (2001:15). *Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser*. Tillgänglig via:

Eklund, Björn, *Integrationsinriktad fysisk planering*. Tillgänglig via: <http://epubl.ltu.se/1402-1617/2002/298/LTU-EX-02298-SE.pdf>. [2015-05-22]

Eriksson, Malin, *Socialt kapital : Teori, begrepp och mätning – en kunskapsöversikt med fokus på folkhälsa*. Tillgänglig via: <http://polisen.azurewebsites.net/wp-content/uploads/2013/05/Socialt-kapital.pdf>. [2015-05-24]

Göteborgs stad, *Program för Bersjön: Fördjupning förslag och förutsättningar*, Tillgänglig via: [http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planobygg.nsf/vyFiler/Bergsj%C3%B6n%20-%20Program%20f%C3%B6r%20Bergsj%C3%B6n-Program%20-%20samr%C3%A5d-F%C3%B6rdjupning%20f%C3%B6r%20Bergsj%C3%B6n/\\$File/02_Fordjupning_webb.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planobygg.nsf/vyFiler/Bergsj%C3%B6n%20-%20Program%20f%C3%B6r%20Bergsj%C3%B6n-Program%20-%20samr%C3%A5d-F%C3%B6rdjupning%20f%C3%B6r%20Bergsj%C3%B6n/$File/02_Fordjupning_webb.pdf?OpenElement). [2015-05-20]

Göteborgs stad, *Program för Bergsjön*, Tillgänglig via: [http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planobygg.nsf/vyFiler/Bergsj%C3%B6n%20-%20Program%20f%C3%B6r%20Bergsj%C3%B6n-Program%20-%20samr%C3%A5d-Program%20f%C3%B6r%20Bergsj%C3%B6n/\\$File/01%20ProgramforBergsjon_webb.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planobygg.nsf/vyFiler/Bergsj%C3%B6n%20-%20Program%20f%C3%B6r%20Bergsj%C3%B6n-Program%20-%20samr%C3%A5d-Program%20f%C3%B6r%20Bergsj%C3%B6n/$File/01%20ProgramforBergsjon_webb.pdf?OpenElement). [2015-05-20]

Göteborgs stad, *Vad är s2020?*, Tillgänglig via: http://goteborg.se/wps/portal/enheter/ovrigaenheter/s2020/lut/p/z1/vVLLTsMwEPwWDr3iiZ0Xx6SFqClVKKFFL40uUtG4bROw0NhXi6zGFAwgB5cLednZmRztawsmScFkdmm1lGiWrB9sX3C-pN5nFNGVIgokLmkYZruiETd2A3L0RW05e5iOGzHdHGM_CGxbmDqULj_BT9BhiFsZOhGR-EWcc0mg6dzlnAT1R_6kixLc0ZkCSnaj_gcC_rP9oRBaEE76SpjM7UmyVEbXqt-dalELuhNG6Wat-AItVstHHVAfohX7stbC4pqAYQDoMpdJlK3rVKq3f4ao35XFk8VK1lqFf3bpVsyaFgxr1BeDWwhUMYe07bLNYZ4XKR-2FpLCXBd9eNmQk_80y9Lcc7aM09_s9j2waShrxZMjyH-Lo2rmtNmRed3ijs5eAdhYogM!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/. [2015-05-23]

Landskrona direkt, *Vad händer med BoIS i centrum?* Tillgänglig via: <http://www.landskronadirekt.com/arkivet/nyheter/0842.htm>. [2015-05-22]

Larberg, Vanja. Göteborgs stad – resursförvaltningen. *En sammanhållen stad*. Tillgänglig via: <http://stadsutveckling.socialhallbarhet.se/en-sammanhallen-stad/>. [2015-05-12].

Lööf, Maria, Miljöförvaltningen Malmö stad, *Hållbara städer Malmö: Hållbar stadsutveckling Malmö från Öst till Väst: Verksamhetsrapport 2013*, Tillgänglig via: <http://www.boverket.se/contentassets/a2867d766c554c57b3baf860a39c8e48/hallbara-stader-malmo-2013.pdf>. [2015-05-15]

Malmö stad, *Det fortsatta arbetet för ett socialt hållbart Malmö*, Tillgänglig via: http://malmo.se/download/18.50dab45f146afe8fc2c26b0/1403791456846/Social_hallbarhet_Webb_140618.pdf. [2015-05-20]

Malmö stad, miljöförvaltningen, *En modell för fysisk stadsförnyelse i samverkan*, Tillgänglig via: <http://malmo.se/download/18.6559ffe5145840d28d62bf7/1398428088202/Modell+f%C3%B6r+Fysisk+stadsf%C3%B6rnyelse+i+samverkan.pdf>. [2015-05-23]

Malmö stad, *Rosengårdsstråket*. Tillgänglig via:

<http://malmo.se/download/18.228b8e2313f816262749ff8/1383646470106/Roseng%C3%A5rdsstr%C3%A5ket.pdf>. [2015-05-22]

Möller, Lars (2005) *Bois belönat för integrationsinsats*, Helsingborgs dagblad. Tillgänglig via:

<http://www.hd.se/lokalt/landskrona/2005/11/18/bois-belonat-for-integrationsinsats/>. [2015-05-18]

Nilsson, Krisitna (2001), *Planering för hållbar utveckling: Dilemman för kommunala översiktsplanerare*. Tillgänglig via:

[http://www.bth.se/fou/forskinforse/forskinforse.nsf/0/17fe9bcb3fb765a0c1256a4d0043f3d6/\\$file/Licentiatavhandling%20jan%202001.pdf](http://www.bth.se/fou/forskinforse/forskinforse.nsf/0/17fe9bcb3fb765a0c1256a4d0043f3d6/$file/Licentiatavhandling%20jan%202001.pdf). [2015-05-02]

Nilsson, Leif, *Samverkan och medborgardialog för en bättre hälsa*. Tillgänglig via:

http://www.regionorebrolan.se/files-sv/%C3%96rebro%20%C3%A4ns%20landsting/v%C3%A5rd%20och%20h%C3%A4lsa/folkh%C3%A4lsa/publikationer/arkiv/2013-04_samverkan_och_medborgardialog_for_en_bättre_halsa.pdf. [2015-05-26]

Nordisk Ministerråd (1997), *Boligpolitik mod segregation*, Tillgänglig via:

<https://books.google.se/books?id=jPPR7a8drbIC&pg=PA195&lpg=PA195&dq=uppl%C3%A5telseformer+segregation&source=bl&ots=uhG21lNXBA&sig=Q6s3vTFg08x8BPxGm3ozIO9T9Lk&hl=sv&sa=X&ei=Vr9QVbfrH8KnsGHygHICA&ved=0CEMQ6AEwBg#v=onepage&q=grannskapseffekter&f=false>. [2015-05-25]

Nyström, Louise (2007), *Social mix: Politik och erfarenheter i några länder: Leder boendeintegration till integration i samhället?* Tillgänglig via:

http://bildanden.se/Filer/social_mix.pdf [2015-05-20]

Peterson, Thomas, *Idrotten som integrationsarena?* Tillgänglig via:

http://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/10824/TP_Idrotten_som_integrationsarena.pdf?sequence=2. [2015-05-10]

Persson, Kary, Skånska Dagbladet, *Projekt BoIS i centrum läggs ner*, Tillgänglig via:

<http://www.skanskan.se/article/20091112/SVALOVLANDSKRONA/711129821/-/projekt-bois-i-centrum-laggs-ner>. [2015-05-24]

Robért, Christian, Svenska fotbollsförbundet, *Handslaget: Tio goda exempel*, Tillgänglig via:

http://fogis.se/ImageVault/Images/id_10996/ImageVaultHandler.aspx. [2015-05-24]

Statistiska centralbyrån (SCB) (2008). *Integration – en beskrivning av läget i Sverige*. Tillgänglig

via: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0105_2008A01_BR_BE57BR0801.pdf. [2015-04-19].

Svenska akademien (2013). Tillgänglig via: <http://www.svenskaakademien.se/>. Via länkarna:

Svenska språket/svenska akademins ordlista/ sökord segregation/SAOL 13 på nätet/ sök i ordlistan, s. 804. [2015-05-13].

Sveriges kommuner och Landsting, *35 åtgärdsförslag för ett hållbart asyl- och flyktingmottagande*. Tillgänglig via: <http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-962-1.pdf?issuusl=ignore>. [2015-05-20]

Sveriges radio, *Fakta om BoIS i centrum*. Tillgänglig via: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=720897>. [2015-05-20]

Ungdomsstyrelsen, *Konsten att bry sig om föreningslivets betydelse för unga, kommunerna och staten*. Tillgänglig via: http://www.mucl.se/sites/default/files/publikationer_uploads/konsten-att-bry-sig.pdf. [2015-05-21]

Vetenskapsrådet, *Resultatdialog 2010*. Tillgänglig via: <http://www.vr.se/download/18.4da1d17512b4b7a738380005994/Resultatdialog2010.pdf>. [2015-05-23]

5. 2 Tryckta källor

Andersson, Eva, Borgegård, Lares-Erik, Fransson, Urban (2001). Från Babylon och Chicago till Fittja. I: Magnusson, Lena (red.) *Den delade staden : segregation och etnicitet i stadsbygden*. Boréa bokförlag, Umeå, sid. 83-114.

Johansson, Jesper (2011). Det var bättre förr. Samhällsförändring och nostalgi. I: Salonen, Tapio (red.). *Hela staden : Social hållbarhet eller desintegration?* Boréa bokförlag, Umeå, sid. 33-53.

Salonen, Tapio (2011). Desintegration och hållbar stadsutveckling. I: Salonen, Tapio (red.). *Hela staden : Social hållbarhet eller desintegration?* Boréa bokförlag, Umeå, sid. 335-347.

5.3 Illustrationer

Alla illustrationer är skapade av uppsatsens författare (Omslagsfoto, Figur 1,2)